

Gekroonde woorden

De soldaat die Jezus kruisigde

Wij sloegen hem aan 't kruis. Zijn vingers grepen
Wild om den spijker toen 'k den hamer hief –
Maar hij zei zacht mijn naam en: 'Heb mij lief –'
En 't groot geheim had ik voorgoed begrepen.

Ik wrong een lach weg dat mijn tanden knarsten,
En werd een gek die bloed van liefde vroeg:
Ik had hem lief – en sloeg en sloeg en sloeg
Den spijker door zijn hand in 't hout dat barstte.

Nu, als een dwaas, een spijker door mijn hand,
Trek ik een visch – zijn naam, zijn monogram –
In ied'ren muur, in ied'ren balk of stam,
Of in mijn borst of, hurkend, in het zand,

En antwoord als de mensen mij wat vragen:
'Hij heeft een spijker door mijn hand geslagen.'

Martinus Nijhoff

Uit: *Vormen*, 1924.

Scène uit het passiespel in Tegelen.

Een groot geheim voorgoed begrepen

De titel van dit beroemde gedicht van Martinus Nijhoff schijnt het antwoord aan te kondigen op de vraag wie zich aan de moord op Christus schuldig maakte. Hij zou in die zin niet misstaan boven een krantenbericht. Maar het is ermee als met elke vette krantenkop. Na het lezen van het hele bericht – in dit geval het gedicht – moet je doorgaans bekennen dat de titel slechts een *teaser* is en dus lang niet de volledige lading van de broodtekst dekt.

Al lezend merk je dat de ik-figuur, die een hele tijd na de feiten over de kruisiging reflecteert, eerder verteerd wordt door een verlangen – dat hem een notoire dwaasheid lijkt – dan door wroeging om een daad waarvoor een beul eigenlijk nooit verantwoording hoeft af te leggen. De gekruisigde ziet de soldaat trouwens ook niet als een weerloos ‘instrument’ in de handen van de Romeinse overheid, want Hij spreekt hem zachtjes bij zijn naam aan en vraagt zowaar om liefde. Dit is de scène van een ingrijpende ontmoeting!

Nog in de eerste strofe valt het contrast op tussen Jezus’ lichaamstaal – ‘zijn vingers grepen wild om den spijker’ – en de aandoenlijke manier waarop de gekruisigde zich tot de soldaat richt. Precies die tegenstelling tussen het wilde en het zachte sorteert zowel een tragisch als een enigmatisch effect. De soldaat ervaart dit als een ‘groot geheim’, maar het is geen geheim dat hem uitsluit: hij begrijpt voorgoed. Met dat bijwoord ‘voorgoed’ verschuift de betekenis van het werkwoord ‘begrijpen’ zelfs in de richting van ‘gegrepen zijn’. Daar op de Schedelplaats is iets definitief doorgedrongen bij de soldaat.

Wat was dan het geheim dat de soldaat voorgoed begrepen had? Begreep hij dat hij op paradoxale wijze een werktuig geworden was in het goddelijke plan waarbij Christus – uit pure liefde voor de hele mensheid – voor de zonden van de wereld zou sterven? Het geheim van Christus’ offer? Begreep de soldaat dat de man die hij aan het kruis zou slaan, hem als eerste zijn liefde betuigde – een liefde die om wederliefde vraagt? Begreep hij dat die weerloze jood aan het kruis vrijer was dan hijzelf en dat hij daarom om liefde kon vragen in plaats van zijn beul te vervensen of hem verwijtend te bekijken?

Een grijnslach en tandengeknars moeten dat ongemakkelijke besef enigszins hanteerbaar maken. Maar het geheim is werkelijk te groot. De soldaat wordt er gek bij. Dat belet hem echter niet op het verzoek van de gekruisigde in te gaan: ‘Ik had hem lief...’ Het werd een waanzinnige liefde: hij ‘werd een gek die bloed van liefde vroeg’. Vreemd genoeg draait de beul Jezus’ verzoek ook

om. Hij vraagt nu zelf om liefde en hamert zijn bede letterlijk het kruishout in, dwars door de hand van de Nazarener. Het driewerf 'sloeg' herinnert daarbij aan de driemaal door Jezus gestelde vraag 'heb je Mij lief', die de apostel Petrus te horen kreeg voordat hij met een zending belast werd (cf. Joh 21,15-17).

De volte tussen het tweede en derde kwatrijn markeert een tijdsverloop. 'Nu, als een dwaas, een spijker *door* mijn hand', zegt de ik-figuur, waardoor het vers een verbijsterende wending neemt. In de eerste versie van het gedicht, gepubliceerd in het blad *Het getij* (1917), stond nog 'een spijker *in* mijn hand'. Nu 'een spijker *door* mijn hand'. De soldaat houdt niet alleen een spijker vast, als een soort schrijfstift; nee, hij is gewond op de wijze van de gekruisigde. Hij gaf immers een radicaal antwoord op de tot hem gerichte vraag 'Heb mij lief'.

Zoals Jezus hem bij zijn naam noemde, zo schrijft deze soldaat nu zelf overal de naam van de veroordeelde: het Ichthusteken, het monogram van de gestorven Christus. Ook in zijn borst, omdat daar het hart huist dat zich aan de Heiland hecht. En in het zand, allicht omdat Jezus ooit in het zand schreef toen hij een zondig mens uit de kluwen van rancuneuzen wilde redden.

Het sonnet heeft ook een ongelooflijk krachtig slot. Trefzeker verklaart de soldaat: 'Hij heeft een spijker door mijn hand geslagen.' In de eerste versie stond daar ook iets anders te lezen: 'Hoor je den dreun van verre hamerslagen?' Die vraag kon echter de indruk van een zinderend schuldgevoel niet afwerpen. En dat viel niet te rijmen met de zachtmoedige gekte ('als een dwaas') waarmee de soldaat, anders dan in de tijd dat hij het beulswerk verrichtte ('als een gek'), zijn verkondigingswerk ter harte neemt en eerlijk getuigt als iemand hem vraagt naar het hoe en wat van zijn doen: 'Hij heeft een spijker door mijn hand geslagen.' De toestand waarin de soldaat nu verkeert, is niet zonder pijn. Maar ook niet zonder intens verlangen. Zo gaat dat met een 'groot geheim'.

Dirk Hanssens osb

